

"וַיֵּצֵר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשֹׁמֶת חַיִּים"
"וַיֹּטֵעַ ה' אֱלֹקִים גֵּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר": (בראשית ב')
"וַיִּשְׁלַח ה' אֱלֹקִים מִגֵּן עֵדֶן לְעִבְדוֹ אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: וַיִּגְרֹשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּן
מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים וְאֶת לֶהֱט הַחֲרֹב הַמֵּתֵּהֶפֶכֶת לְשָׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים"
(בראשית ג')

בשעה טובה אנו פותחים שוב את ספר בראשית. עיקר בריאת העולם הוא האדם נזר הבריאה (כפי שאנו מונים את בריאת העולם מראש השנה, למרות שהתהליך החל בכ"ה באלול). ולמרות שאדם נברא 'בקומתו ובציונו' הוא עבר תהליך ארוך ביום בריאתו – הכולל מספר קרבנות- כפי שנראה בהמשך.

ליל שבת – מאדמה באת ואל אדמה תשוב

שלושת פסוקי הפתיחה שלנו מלמדים, היכן נברא האדם ולאן גורש. אם נלווה את הפסוקים נראה שביום הראשון ליצירתו, האדם הספיק להיבראות בהר המוריה (- מן האדמה) להיכנס לגן עדן (- וישם שם את האדם), לחטוא ולחזור להר המוריה. (- וישלחו מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לוקח משם). איננו יודעים למקם את "גן עדן", אך לפי הפסוקים הוא נמצא מערבית להר המוריה (או ליתר דיוק בפסוקים הר המוריה מזרחית, מקדם, לגן עדן).

ובהרחבה:

"כיצד נברא אדם הראשון: שעה ראשונה הוצבר עפרו. שניה נברא צורתו. שלישית נעשה גולם. רביעית נתקשרו אבריו. חמישית נתפתחו נקביו. ששית נתנה בו נשמה. שביעית עמד על רגליו. שמינית נזדווגה לו חוה. תשיעית הכניסו לגן עדן. עשירית צוהו. אחד עשר סרת. שתים עשר נטרד והלך לו" (אבות דרבי נתן פרק ראשון)
מתוך ה"נ"ל ניתן ללמוד כמה דברים. תחילה, אנו רואים שמקורו של האדם הוא בהר המוריה, ומכאן ברורה הנטייה הטבעית לחזור אל המקור, אל 'המקום אשר לוקחנו משם'. זה הבסיס.

מעבר לזה, כפי שהתרחש בדברים רבים בתהליך הבריאה, ישנו תהליך של שפע עצום, נסיגה-נפילה ובנייה מחדש. (כך ב'אור הגנוז, בירח שמיעט את עצמו, בתהליך בריאת הצמחים ועוד).

בגן עדן לא היה צריך האדם לעמול עבור מחסורו, לא הגשמי. "וַיִּצְמַח ה' אֱלֹקִים מִן הָאֲדָמָה פֶּלַעַן נְחֹמֶד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמֵאֲכָל..." ועד ש: "אדם הראשון היה מיסב בגן עדן ומלאכי השרת עומדין בגן עדן לקראתו וצולין לו בשר ומצננין לו יין" (אבות דרבי נתן פרק א'). ואף לא מחסורו הרוחני: "הקב"ה בעצמו מתהלך בתוך הגן", קרבת אלוקים הייתה בשיאה.

המקדש בפרשה

בראשית תשע"ג

לאחר החטא, הוחזר האדם "לעבוד את האדמה אשר לוקח משם". מעתה, כדי להתקרב אל הקב"ה, יש צורך לעמול ולעבוד. זהו היחס בין עבודת המזבח- עבודת ה' דרך מרכיבי העולם הזה- לבין קודש הקדשים.

"אבן שתיה שממנו הושתת העולם והוא שורש כל העולם. והוא חלוק לשנים: יש מזבח ויש קודש קדשים, האחד קביעא וקיימא והשני על ידי ישראל" (צדקת הצדיק אות קע"ב)

היחס בין מיקום 'האדמה' למקום גן עדן, אף הוא מקביל למיקום 'מזבח האדמה' מזרחית לקודש הקדשים. וביניהם- הכרובים: 'וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים'.

לסיכום: מקום המקדש מבטא את תמצית העולם כולו. ממילא ממקום זה ראוי שיברא האדם, שתפקידו להפיץ את האור בעולם. לאחר חטא האדם, הקדושה, השכינה וההשגחה היורדות לעולם, נובעות מעבודת האדם. בבית המקדש רוב העבודות נעשות מחוץ להיכל ומחוץ לקודש הקדשים. רק אחת לשנה מתעלה האדם הקדוש ביותר, ביום הקדוש ביותר וזוכה להיכנס אל המקום הקדוש ביותר – שהוא במדרגת גן עדן.

לסעודת שבת – קרבנו של אדם הראשון

למרות שאין זה מצוין בפסוקים באופן מפורש, מדגישים חז"ל שהבריאה דווקא 'מן האדמה' ממקום המזבח מלמדת אותנו שאדם הראשון הקריב שם קרבן.

"וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב יִשׁוּעַתְךָ אֱלֹקִים תִּשְׁגָּבֵנִי: אֶהְלֶלְהָ שֵׁם אֱלֹקִים בְּשִׁיר וְאֶגְדָּלְנָהּ בַּתּוֹדָה: וְתִיטֵב לְה' מִשׁוֹר פֶּר מִקְרִין מִפְרִיס: רְאוּ עֲנִוִים יִשְׁמְחוּ דְרָשִׁי אֱלֹקִים וַיְחִי לְבַבְכֶם:" (תהילים טו)

דוד המלך זועק לה', ומבקש שהקב"ה ישמע אל תפילתו, ויקובל לפניו יותר מאותו "שור פר מקרין מפריס". מהו אותו שור?

"אמר רב יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס. מקרין תרתי משמע? אמר רב נחמן מקרן כתיב... שור שהקריב אדם הראשון קרניו קודמות לפרסותיו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס מקרין ברישא והדר מפריס... כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו בצביונם נבראו שנאמר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם" (חולין ס).

מן המדרש למדנו שאדם הראשון הקריב שור עם קרן אחת (שכן כתוב מקרין בכתיב חסר) וקרניו קדמו לפרסותיו. כיוון שזהו הקרבן הראשון בהיסטוריה, ראו חז"ל משמעות מיוחדת לא רק לסוג הבהמה שאדם הקריב, אלא גם לגידולה המיוחד. הפרשנים הרבו להביא את המשמעות בקרן האחת ובכך שהיא קדמה לפרסות, אנו נביא מדגם קטן:

"שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היה במצחו. וסוד הדבר כי אדם היה ראוי להיות כתנות אור, ואפילו עקבו היה מכהה גלגל חמה. ואם לא חטא היה קרן אור פניו, והאור נקרא קרן, כמו שנאמר (חבקוק ג, ד) קרנים מידו לו, והסתכל בחמה אזי יהיה נראה לך כמה קוים נמשכים והם קרני החמה. וכשחטא אדם ונתלבש בכתנות עור, והוא עפר מן האדמה ונעשה חומר כלי חרס כחומר ביד היוצר, והמסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרס וגו' (איכה ד, ב), הרי ירד מקרן דהיינו קירון לחרס שהוא פך. וקריאת שם אדם מתחילה היה מורה על אדמה לעליון, ואח"כ השם מורה על אדמה, עפר מן האדמה, והוא פך כלי חרס. וכשהיה במעלתו היה הוא בעצמו קרבן לה' בסוד אדם כי יקריב מכם, כמו נשמת הצדיקים לאחר מותם, וירד ממדרגת אדם לשור, כי אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו, וראה שיהיה לו קצת מדוגמת קרן אבל במדרגה תחתונה, כי נמשל כבהמה, וזהו סוד שור שהקריב קרן אחד היה לו במצחו" (השל"ה, בעניין פך השמן בחנוכה וההבדל בין משיחת מלך בפק ומשיחת מלך בקרן)

תמצית דבריו: לולי חטא אדם הראשון, לא היה נצרך לקרבן, והוא עצמו היה כביכול הקרבן העולה לפני ה'. אם היה נשאר במעלתו היה זוכה להיות מאיר ומקרין, עד שהשמש היתה מרגישה בצל לעומתו. האדם בשלמותו נוצר "עפר מן האדמה", להורות על גדלותו – אדמה לעליון. אך לאחר החטא, נמשל האדם לבהמה ונעשה לאדם חומרי – "אדמה" מלשון חומר, כלי חרס. לכן הקריב האדם את השור תחתיו. ובכ"ז נותר גם לשור קרן אחת, בודדה, להראות על מעלת קרני ההוד שהיו לאדם... ואינם.

"שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר ותטב לה' משור פר מקרין מפרים. דרשו מקרן חסר יוד והקרן רמז למלכות כדרך וירם קרן משיחו (שמואל ב) אצמיח קרן לדוד (תהילים קלב) ואמרו אחת לרמוז כי תקן מה שקלקל הוא קלקל ביחוד לחלק את הפועלים וחזר בו הביא שור בקרן אחת ולכן אמרו במצחו שהוא באמצעותו של ראש לרמוז בו כי לא הטה הקרן" (ספר מערכות האלוקות פרק ט')

תמצית דבריו: הקרן האחת, מסמל את המלכות האחת, מלכות ה'. כיוון שכאשר חטא, כביכול יצר האדם פירוד בעולם. וכך סימל את האחדות והייחוד הקרבן שור עם קרן אחת, ולא קרניים שמטבעם נוטות לצדדים.

"וכונת אדם היתה, כי ידע כי יעמוד דוד ממנו לתקן את אשר עוותו. על כן הקריב פר שקרניו קדמו לפרסותיו, לרמוז לפניו יתברך שככה יקדים שררה הנמשלת לקרן קודם לארבע גליות הנמשלות לטלפים, הם ארבע פרסות הנדרכות תחת ארבעה רגלי השור": (ספר תורת משה על ויקרא - פרק טז פסוק ג)

תמצית דבריו: אדם הראשון בחר שור שקרניו קודמות לפרסותיו, כעין תפילה, שהקב"ה יקדים את הקרן, המבטאת את מלכות דוד וגם אור, לפני המלכויות וארבעת הגלויות המבטאות את החושך בעולם.

לסעודה שלישית – איזה קרבן הקריב אדם הראשון?

מתוך המקורות שראינו, נראה שאדם הראשון הביא קרבן ככפרה על מעשיו. כשכל פרשן הביא 'כוונה' אחרת על מה הכפרה. לעומת זאת, ראינו שהאדם אף נברא מלכתחילה במקום המזבח, עוד טרם חטאו. מכאן לשתי שיטות מרכזיות:

שיטה א. "אדם ממקום כפרתו נברא" – אדם הראשון הקריב קרבן כפרה רק לאחר חטאו

ראינו את שיטת השל"ה ורבים אחרים:
"לאחר חטא האדם הוצרך לקרבנות, דהיינו לקרב נפש הבהמה תחת נפש האדם" (של"ה מסכת פסחים, דרוש רביעי)

וכן משמע מן המדרש הבא:
"ותיטב לה' משור פר, שנו רבותינו יום שנברא בו אדם הראשון אמר אוי לי בשביל שסרחתי העולם מתמעט והולך וחוזר לתהו ובהו, וזו היא מיתה שנקנסה עיל, היה יושב ובוכה כל הלילה כיון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא, עמד והקריב מקרין ברישא והדר מפריס." (ילקוט שמעוני סט, תתב)

שיטה ב. אדם הראשון הקריב קרבן תודה כשנברא

הוכחה א: אם נדייק בדברי הרמב"ם נבחין בפרט מעניין:

"ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא:" (רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ב')

(זאת לעומת גירסא אחרת, המשמיטה את המילה "כשנברא": "והוא המזבח שעליו הקריב קין והבל. ובו הקריב אדם הראשון קרבן, ומשם נברא; אמרו חכמים, אדם ממקום כפרתו נברא")

לפי הגירסא הראשונה ברמב"ם משמע שהאדם הקריב קרבן כשנברא, וכיוון שטרם חטא נצטרך לומר שזהו סוג של קרבן תודה על שנברא, מעין קרבן יולדת. שהרי: "כל הקרבנות באים על חטא, חוץ מקרבן תודה" (חיי אדם חלק שני, קל"ה)

הוכחה ב: "כל הקרבנות בטליו, חוץ מקרבן תודה" (מדרש רבה, צו פרשה ט, אמור פרשה כז), שלא יישאר לעתיד, רק בחינת תודה והודאה, להודות ולהלל ולדעת אותו יתברך, כמו שכתוב (ישעיה י"א): "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", שזה כל שעשוע עולם הבא: (ליקוטי מוהר"ן - מהדורא בתרא סימן ב)

– כלומר לפי הנ"ל, מה שהיה עושה אדם הראשון בגן עדן, שהוא כמדרגת העולם הבא, הוא להודות לה' - 'עם זו יצרת תהילתי יספרו'.

הוכחה ג: נדייק בפרק התהילים שראינו: "אֶהְלֵלָה שֵׁם אֱלֹהִים בְּשִׁיר וְאֶגְדְּלֶנּוּ בְּתוֹדָה: וְתִטֵּב לֵה' מְשׁוֹר פֶּר מִקֶּרֶן מִפְּרִיס: רְאוּ עֲנִיִּים יִשְׂמְחוּ דְרָשִׁי אֱלֹהִים וַיְחִי לְבַבְכֶם": (תהילים ט)

דוד מבקש שהקב"ה יתרצה במעשיו, יותר ממה שקיבל את קרבן אדם הראשון. ומה דוד עושה:
"אֶהְלֵלָה בְּשִׁיר, אֶגְדְּלֶנּוּ בְּתוֹדָה".

לסיכום:

ראינו שתי שיטות בהבנת קרבן אדם הראשון. לפי שיטה אחת, האדם יכול להתקרב לאלוקיו ללא קרבן, זהו במצב הדומה לגן עדן, לפני החטא! לשיטה השנייה, יש רובד נוסף בקרבן והוא הבאת תודה והבנה שמלוא כל הארץ כבודו. לכן "עתידיים הקרבנות להבטל – חוץ מקרבן תודה".
בכל מקרה, כל עוד אנחנו חיים בעולם הזה, יש לקרבנות שתי מטרות - האחת כפרה על מעשינו, השנייה "על השמחה", הבאת תודה לה'.

שבת שלום
מרדכי פרסוף